

КУЛЬТУРА СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Бондарчук А. Я.

Україна, Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет

У вітчизняній і зарубіжній філософській, соціологічній, психолого-педагогічній літературі культуру міжособистісних взаємин розглядають як специфічний спосіб людського буття, що визначає духовну і практичну активність людей, можливі відносини їх з навколишнім світом, між собою, тобто як сукупність умов матеріального життя суспільства.

Поняття культури міжособистісних взаємин на сьогодні залишається об'єктом постійних дискусій та предметом для досліджень. Ми схиляємося до думки тих учених, які міжособистісні взаємини розглядають як складну і активну форму відносин або стосунків з явно вираженими зв'язками між сторонами, що реально взаємодіють (Арцимович Я.С., Батищев Г.С., Бех І.Д., Бодалев А.А.).

М.С. Каган у своїх працях досить широко дає визначення філософського аспекту міжособистісних взаємин. Він вважає, що міжособистісні взаємини завжди мають безпосередній характер, є прямими, контактними і відрізняються від «над особистісних», які завжди опосередковані та без особистісні. [1, 137]

Для нашого дослідження важливими є погляди В.О.Білоусової, яка розглядає взаємини як суб'єктивні, психологічні та соціально-психологічні. На її думку соціально-психологічні взаємини це, насамперед, взаємини людини з людиною. Дослідниця переконана, що їх сутність полягає у тому, що вони є результатом взаємних зусиль у спільній діяльності та спілкуванні.

О.Ф.Лазурський дає визначення психологічним відносинам, як внутрішнім переживанням, як зовнішнім діям, вибіркового характеру яких визначає індивідуальну своєрідність кожної конкретної особистості. Саме він увів термін «відносини» у наукову психологічну літературу. [2]

Автором концепції відносин є В.М.М'ясищев. Він розмежував у міжособистісних відносинах внутрішнє і зовнішнє через їх неузгодженість. Таким чином він являється одним із перших, хто зробив таку спробу. «В умовах вільної взаємодії можуть виявлятися справжні відносини, але в умовах, де відсутня свобода, в умовах залежності однієї людини від іншої, справжні відносини під час взаємодії не виявляються, навпаки,

маскуються. Характер взаємодії залежить не тільки від відносин, а й від зовнішніх обставин та становища людей, які вступають у взаємодію». [4, 115 - 120]

Серед основних моральних рис характеру, що впливають на культуру міжособистісних взаємин чільне місце посідає гуманність – «зумовлена моральними нормами і цінностями система настановлень особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), що представлена у свідомості переживаннями співчуття і співраді... реалізується в спілкуванні і діяльності в аспектах сприяння, співучасті, допомоги» [6, 25].

Проблему культури міжособистісних взаємин висвітлено і в працях педагогів, зокрема з позиції становлення та розвитку виховних взаємин. Адже гуманні взаємини – головний чинник виховання культури взаємин. Структурними компонентами гуманних взаємин учені вважають передусім потреби, мотиви, інтереси, ідеали, моральні переконання, ціннісні якості особистості. Такі взаємини ґрунтуються на принципах відповідальної залежності, їм притаманні специфічні ознаки, зокрема доброзичливість, турбота, повага, готовність допомогти, чесність, совість, чуйність, тактовність, делікатність, терпимість, великодушність. Вони становлять морально-ціннісну засаду особистості.

І.Л.Сіданіч вважає що «культура міжособистісних взаємин – це інтегральна якість, що розвивається під час взаємин людини з людиною, у процесі навчання, освіти, виховання, а також самонавчання та самовиховання і містить сукупність моральних знань, емоційно-психологічних умінь та навичок, моральних потреб та поведінкових дій, засадою яких є гуманістичні норми, принципи та ідеали. Показником культури міжособистісних взаємин є здатність і бажання особистості переживати моральні почуття, емоційно реагувати на гуманні взаємини, розмірковувати про добро і зло, обурюватися, якщо принижують людську гідність, співчувати й радіти успіхам інших людей. До власне моральних почуттів відносять честь і гідність, щастя і любов, дружбу і повагу тощо Але морального значення вони можуть набути лише за умови, що в них присутні доброзичливе ставлення до іншої людини, позитивне моральне оцінювання або моральний мотив» [6, 30].

В останні роки значно зріс інтерес до соціології сім'ї. Питання «що ж таке культура шлюбно-сімейних взаємин?», задається у молодіжному товаристві дуже часто. Спроби використовувати це поняття для аналізу шлюбу і сім'ї приймалися ще у 20 – 30 роках ІХХ століття. У працях присвячених статевому вихованню молоді, деякими авторами висловлювалась ідея про необхідність формування «культури любові»,

«культури почуттів», «культури особистих взаємин». І сьогодні багато дослідників шлюбу і сім'ї використовують термін «культура» для характеристики окремих сторін шлюбно-сімейних взаємин. Ми вважаємо, що таке тлумачення культури застосовується по відношенню до шлюбу і сім'ї дещо звужено, так як носить лише морально-етичний відтінок у підході до дослідження взаємовідносин чоловіка та дружини. Поняття «культура шлюбно-сімейних взаємин» за своїм значенням значно ширше. Її слід трактувати перш за все як міру «олюднення» усієї сукупності сімейних взаємин, у тому числі інтелектуальних, моральних, етичних. Таким чином поняття «культура шлюбно-сімейних взаємин» можна використовувати у широкому та вузькому значеннях слова. У широкому значенні культура шлюбно-сімейних взаємин виражає досягнутий людством рівень історичного розвитку. У вузькому розумінні – характер, стиль спілкування, який складається у кожній окремо взятої сім'ї, що нерозривно пов'язаний з загальною культурою людини. На основі ставлення подружжя одне до одного можна судити про рівень їх загальної культури.

Культура шлюбно-сімейних взаємин включає в себе різноманітні за характером та змістом компоненти: психологічні, господарчо-економічні, правові, моральні, психогігієнічні. Структурні компоненти формуються в залежності від статі, віку, освіти і особистих якостей людей.

Показниками культури шлюбно-сімейних взаємин виступають, з однієї сторони, духовні цінності: уявлення та ідеали про шлюб і сім'ю, знання норм сімейного життя, психологічні установки та взаємовідносини статей, а з іншої – матеріально-духовні взаємини: навички і вміння, відповідні стереотипи поведінки, що реалізуються у взаємовідношенні статей в процесі становлення і функціонування сім'ї.

На рівень культури шлюбно-сімейних взаємин впливають різні об'єктивні та суб'єктивні фактори. Їх вплив проявляється по-різному, в залежності від соціально-демографічних характеристик і психологічних особливостей людини. Більше того, не усі вони піддаються достатньо результативному контролю і регулюванню.

Звідси випливає, що підготовка молоді до шлюбу повинна охоплювати усі компоненти культури шлюбно-сімейних взаємин і будуватися з урахуванням специфіки їх засвоєння молоддю в залежності від віку, рівня освіти, статті.

Важливе значення має сімейне виховання, в процесі якого утворюються ідеали і уявлення про взаємовідносини статей, про ролі і функції подружжя, про значення шлюбу і сім'ї. Проте основний вплив на молодих людей мають стосунки, що склалися між батьками, сімейні традиції, стиль і характер спілкування між членами сім'ї,

розподіл і виконання ними різноманітних обов'язків. Таким чином, вплив сімейного виховання визначається, з одного боку, обізнаністю батьків з питань шлюбу і сім'ї, з іншої – позитивним прикладом сімейного життя самих батьків.

Суттєвий вплив, частіше негативний, на уявлення молодих людей про життя майбутнього подружжя має оточуюче середовище товаришів. Інформація, яка виходить по цьому каналу, носить стихійний характер і практично не піддається регулюванню. Причому вплив однолітків тим сильніший, чим нижчий рівень їх наукового усвідомлення про культуру шлюбно-сімейних взаємин та культуру взагалі. Звідси випливає, що підготовка молоді до шлюбу і сімейного життя повинна випереджати стихійний вплив середовища. Лише так можливо хоча б частково нейтралізувати поганий вплив випадкової інформації.

Виховання культури шлюбно-сімейних взаємин відбувається під впливом багатьох факторів. Звідси видно, що завдання сучасної науки – не лише розкрити механізм їх впливу, але й знайти шляхи і методи наукового управління ними, практично показати, чому вчити, як вчити, де вчити, коли вчити молодих людей готуючи їх до шлюбу. При цьому засвоєння культури шлюбно-сімейних взаємин повинно відбуватися при активній і зацікавленій участі молоді. [3, 8 – 17]

Тому потрібно посилити увагу дошкільних закладів, шкіл, вищих навчальних закладів, суспільних організацій, переглянути і спрямувати їх виховні програми на реалізацію важливого завдання – виховання культури міжособистісних взаємин. Адже молодих людей необхідно готувати до сімейного життя так само добре, як і до будь-якої іншої діяльності. В першу чергу їх потрібно застерігати від легковажного підходу до створення сім'ї. Вкрай важливо нічого не приховувати, про підводні камені подружнього життя і про умови успіху в шлюбі потрібно говорити абсолютно відверто.

Література:

1. Каган М.С. Мир общения: Проблема междусубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
2. Лазурский А.Ф. Классификация личностей. – Петроград, 1921. – 401 с.
3. Межуев В.М., Злобин Н.С., Келле В.Ж. и др. Проблемы философии культуры: Опыт историко-материалистического анализа. – М.: Мысль, 1984. – 325 с.
4. Мясищев В.Н. Психология отношений // Избр. психол. тр. / Под ред. А.А. Бодалева; Акад. пед. и соц. наук. - М.; Воронеж, 1995. – 365 с.
5. Панкова Л.М. Для будущих супругов/ Редкол.: Э.К.Васильева (пред.) и др. – М.: Мысль, 1988. – 174, [2] с.
6. Сіданіч І.Л. Виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї і школі: Дис. ...канд. пед. Наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. – К., 2004. – 208с.